

Stanna hemma, Bo Rothstein!

| av Jonas Hellman

USA:s ekonomiska utveckling har under nittioalet överträffat alla förväntningar. Sedan Bill Clinton tillträdde som president 1992 har över 18 miljoner nya jobb skapats, varav 90 procent i den privata sektorn. Arbetslösheten har under samma period minskat från 7,5 procent till 4,2 procent. Nästan alla kurvor pekar i rätt riktning: Inkomsterna ökar, brottsligheten minskar.

För ett land som Sverige, där den ekonomiska utvecklingen gått i stå, finns det mycket att lära av USA. Få samhällen har visat en sådan förmåga att skapa välstånd och framgångsrika företag. Det gäller inte bara under de senaste åren, utan även tidigare. USA:s BNP per capita är i dag nästan 50 procent högre än Sveriges. Vad beror det på?

SVENSK SJÄLVGODHET

Tyvärr finns det en svensk självgodhet som gör att erfarenheter från andra länder regelmässigt avfärdas. Andra länder är inte som Sverige, alltså har vi inget att lära av dem, är en vanlig inställning. Den är särskilt vanlig när det handlar om USA. Om USA går det att påstå nästan vad som helst och komma undan med det. Till och med att amerikanerna skulle vara "onda" människor.

Ett exempel på denna självgodhet är den debattartikel som Bo Rothstein, professor i statskunskap, skrev i Aftonbladet den 15 mars i år. Rothstein, som för närvarande gästforskar vid Russel Sage i New York, skriver så här:

"Den ekonomiska tillväxten i USA beror på att incitamentsstrukturen är klar och tydlig, skulle en ekonom säga. Man skulle kunna for-

mulera detta som 80-20-regeln. Det vill säga, för att 80 procent av befolkningen ska få det bättre genom ökad tillväxt, måste 20 procent råka illa ut i systemet. Om inte, kommer de 80 procenten inte att anstränga sig tillräckligt."

Och han kryddar med följande fråga: "Hur många skall vi offra, hur många måste få det dåligt för att det skall bli bättre för majoriteten?"

Offra! Få det dåligt!

Vad gör Bo Rothstein i USA? Han skulle lika gärna kunna sitta hemma i Göteborg och skriva sina

"Vad gör Bo Rothstein i USA? Han skulle lika gärna kunna sitta hemma i Göteborg och skriva sina förutsägbara debattartiklar."

förutsägbara debattartiklar. Då skulle han spara in kostnaden för flygbiljetten och boendet skulle säkert bli billigare. Han skulle dessutom slippa träffa några samvetslösa amerikaner, som är beredda att "offra" sina medmänniskor.

ETT ANNAT LAND

Visst, USA skiljer sig i många avseenden från Sverige. Sverige har – eller hade åtminstone fram till 1970-talet – en etniskt väldigt homogen befolkning. USA är ett land vars befolkning utgörs av invandrare från alla delar av världen. I New York City är

var tredje invånare första generationens invandrare. Det är nästan lika vanligt att vara första generationens invandrare i New York City som att vara vit, icke latinamerikan. (Många som är första generationens invandrare är för övrigt vita, icke latinamerikaner. Jag känner till exempel flera invandrare som kommer från Sverige.)

En annan stor skillnad mellan Sverige och USA är synen på individuell frihet och privat ägande. I Sverige är skattetrycket över 50 procent av BNP, i USA under 30 procent av BNP. Det skulle vara omöjligt att ta ut lika höga skatter i USA som i Sverige. Det strider mot hela den amerikanska mentaliteten.

USA är ett land där de som röstar i allmänna val identifierar sig genom att skriva sin namnteckning. Namnteckningen jämförs sedan med den namnteckning som samma person skrev när han eller hon registrerade sig.

Varför detta tillsynes osäkra system? Tja, ett skäl till att det svenska systemet inte kan tillämpas är att det inte finns några personnummer i USA. Det finns ett starkt motstånd mot alla former av kontroll.

Eftersom möjligheterna till kontroll är så begränsade fungerar det hyfsat väl att leva i USA utan att ha uppehållstillstånd. Hur många bor i New York? Ingen vet riktigt säkert. De officiella talen är 7,5 miljoner i staden, 18 miljoner i hela delstaten. Dessa tal utgår från antagandet att det bor ungefär en halv miljon illegala invandrare i delstaten. Fast det kan vara ännu fler. En medarbetare till Jason Turner, New York Citys socialborgarråd, förklarade över ett glas vin att det bor mellan en och två miljoner illegala invandrare bara i

”De svarta har knappt in på avståndet både vad gäller jobbstatus, utbildningsnivå och antalet politiska förtroendeposter. På sextiotalet tillhörde endast en tiondel av de svarta medelklassen, i dag är motsvarande andel en tredjedel.”

New York City. Jag tror att han överdrev, men Turner, som satt med och hörde sin medarbetares påstående, sade inte emot honom.

En halv miljon, en miljon eller två miljoner? Ganska stora felräkningsmarginaler.

ÖKADE INKOMSTKLYFTOR

USA är inte som Sverige. Det skulle vara omöjligt att införa den svenska välfärdsmodellen i USA. Amerikanerna skulle inte acceptera en sådan ordning, de skulle inte anpassa sig efter den. Och även om den infördes skulle mängder av USA:s invånare hamna utanför systemet.

Det betyder inte att amerikaner är onda. Det betyder heller inte att de ekonomiska framgångarna är ett resultat av en strategi som innebär att vissa människor har ”offrats” för att andra skulle kunna få det bättre. Statistiken visar tvärtom att andelen av den amerikanska befolkningen som lever under fattigdomstrecket har minskat under de senaste åren. Minskningen är allra störst bland svarta och latinamerikaner.

Nyligen presenterades en undersökning från 322 storstadsområden som visar att arbetslösheten bland svarta män i åldern 16–24 år har gått ner kraftigt. Detta är annars en av de grupper som har svårast att komma in på den amerikanska arbetsmarknaden. Även denna grupp har alltså tjänat på utvecklingen.

Ett vanligt argument mot USA är att inkomstklyftorna ökar. Men att

de som tjänar mest har dragit ifrån behöver inte betyda att de som tjänar minst har fått det sämre. I en uppsats analyserar Martin Feldstein, chef för National Bureau of Economic Research, fenomenet med ökade inkomstklyftor. Han ser fyra förklaringar till varför inkomstklyftorna sedan sjuttioalet har ökat, inte bara i USA utan även i andra rika länder:

För det första har den ökade produktiviteten medfört att utbildning ger högre avkastning. Fler har skaffat sig en avancerad och specialiserad utbildning. De ökade inkomstskillnaderna beror delvis på att denna grupp måste få kompensation för det värde som den är med och skapar.

För det andra har den tekniska utvecklingen öppnat dörren för nya affärsidéer. Under de senaste åren har det startats många nya framgångsrika företag inte minst inom IT-branschen.

För det tredje hävdar Feldstein att de med högre inkomster jobbar mer i dag än tidigare. Fler timmar om dagen, fler dagar om året. Den högre lön som de får är alltså delvis en ersättning för att de lägger ner mer tid på sitt arbete.

Avslutningsvis har kostnaderna för kapital minskat. Räntorna har gått ner, vilket bidragit till att aktiepriserna har gått upp. Därmed har de som redan ägde aktier blivit mer förmögna.

Feldstein ställer frågan: På vilket sätt skulle något av ovanstående vara

negativt? Allt har bidragit till att öka välståndet. Vad är problemet med att inkomstskillnaderna ökar?

VAD MENAR ROTHSTEIN?

Flera av de förändringar som ligger till grund för att inkomstskillnaderna ökar – till exempel att utbildning lönar sig – är sådant som gör det möjligt för den som inte kommer från en fin familj att klättra på samhällstegen. Detta avspeglar sig också tydligt i statistiken: 1980 hade 60 procent av de 400 rikaste på Forbes lista ärvt sin förmögenhet, 1997 hade andelen sjunkit till 20 procent.

I sin bok *Facing Up to the American Dream – Race Class and Soul of the Nation* konstaterar statsvetaren Jennifer L. Hochschild att skillnaderna mellan svarta och vita i USA har minskat. De svarta har knappt in på avståndet både vad gäller jobbstatus, utbildningsnivå och antalet politiska förtroendeposter. På sextiotalet tillhörde endast en tiondel av de svarta medelklassen, i dag är motsvarande andel en tredjedel.

Det finns fortfarande stora problem och orättvisor i USA. Men välståndet är högre än någonsin och möjligheterna fler. Så vad menade Bo Rothstein när han skrev att 20 procent av den amerikanska befolkningen måste ”råka illa ut” för att de andra 80 procenten ska kunna få det bättre?

Jonas Hellman (j_hellman@hotmail.com) är frilansjournalist i New York.